

TUOKSUJEN JUHLAA

Tietokirjailija Ari Turunen on perehtynyt tuoksujen kulttuurihistoriaan. Moni tuoksuista on peräisin kasveista, ja ne ovat myös erottamaton osa joulun viettoa.

TEKSTI ANNA VARAKAS KUVAT KREETTA JÄRVENPÄÄ
ASETELMIEN KASVIT SAARELMAN PUUTARHA

Juurakosta latvaan

Metsien tuoksuperhe sisältää puihin ja niiden pihkoihin liittyviä tuoksujä. Tuoksuperheeseen kuuluu myös Intiassa kasvava ruokakasvi isorimaröyhy (*Chrysopogon zizanioides*), joka tunnetaan myös nimellä vetiveriaheinä. Sen juurakosta saatava raikkaan metsäinen tuoksu on Ari Turusen lempituoksu.

METSÄN TUOKSUT

Asetelmassa vasemmalta oikealle: tähtälaventeli (*Lavandula angustifolia*), isorimaröyhy ja välimerensypressin (*Cupressus sempervirens*) oksa. Etiopialaiseen keraamiseen suitsukeastiaan nojaa rauduskoivun oksa ja astiassa hiilen päällä pihkapallo mirhaa. Rosmariiniruukkuu vasten saksanpihta (*Abies alba*) ja sen edessä pikkupullossa myrttiä (*Myrthus communis*). Pihkapallot marmorinpalalla: hartsistoraksi, copal, olibaani eli "pyhä savu" ja mirha.

Tuulahdus Kyprokselta

Saarten tuoksut sisältävät sitruksisia ja metsäisiä tuoksuja, mutta myös eläinperäisiä tuoksuja, kuten myskiä ja ambraa. Tuoksuperheen inspiraationa toimii Kyproksen saari, jolla on merkittävä rooli parfyymien historiassa. Se on antanut nimensä chypre-parfyymeille.

SAARTEN TUOKSUT

Tarjoiluastialla erilaisia sitruhedelmiä, pullossa muskatellisalvian (*Salvia sclarea*) ja pihkakelta-putken (*Ferula gummosa*) oksat sekä etualalla suomalaista valkohankajäkälää (*Evernia prunastri*). Hedelmien päällä lisäksi sitrusverbenaa (*Aloysia triphylla*).

K

un Jeesus-lapsi syntyi, hänelle tuotiin lahjoja. Raamatussa kerrotaan, miten kolme itämään tietäjää lahjoittivat vastasyntyneelle kultaa, mutta myös kahta erilaista tuoksua, mirhaa ja ”pyhää savua”. Ne kaikki ovat Itä-Afrikassa ja Arabian niemimaalla kasvavista puista saatavia pihkoja, joita poltetaan suitsukkeina tänäkin päivänä. Mutta miltä ne tuoksuvat?

Tietokirjailija **Ari Turunen** on haastellut molempia. Hän kuvailee mirhapuun pihkaa kitkerän hajuiseksi, mutta poltettaessa siitä leviää vertaansa vailla olevaa makeaa tuoksua. Olibaanipuusta saatavassa pihkassa eli ”pyhässä savussa” on sen sijaan mausteisuutta sekä männyn ja sitruunan vivahteita. Molemmat suitsukkeet ovat Turusen mielestä niin omintakeisia, että niitä on suoraan mahdoton sanoa kuvailla. Aivan kuin ne eivät olisi peräisin tästä maailmasta, hän sanoo.

ARI TURUNEN on helsinkiläinen tapa- ja kulttuurihistoriaan erikoistunut tietokirjailija. Vuonna 2021 häneltä ilmestyi *Tuoksujen Atlas*-niminen kirja, joka kertoo tuoksujen kulttuurihistoriasta. Alun perin hän halusi kirjoittaa mausteista, mutta huomasi pian, että tuoksuista ei Suomessa ollut juurikaan ilmestynyt kirjoja. Viiden vuoden ajan hän luki tuoksuihin ja niiden raaka-aineisiin liittyvää kirjallisuutta, kahlasii läpi tieteellisiä tutkimuksia sekä matkusteli tuoksujen alkulähteille. Lopputuloksena syntyi kiehtovasti kirjoitettu kirja, joka lumoo myös kauniilla ulkoasullaan. Se kertoo kuudenkymmenen eri tuoksuaineen tarinat.

TUOKSUT OVAT MOLEKYULIEN liikettä ilmassa, Turunen sanoo ytimekkäästi. Niitä tarvitaan, jotta kasvit voisivat vetää puoleensa pölyttäjiä tai torjua vihollisia. Ne ovat viestintää.

– Kasvin ympärillä on *headspace* eli ilma-tila. Se odottaa tuulenvirettä ja liikauttaa tuoksumolekyylejä, jotka leviävät maailmalle.

”Ilman tuoksuja ei olisi elämää.”

Ne viehättävät sitten ehkä kolibria, hyönteistä tai jopa ihmistä, Ari Turunen sanoo.

Vastaavasti, jotta me ihmiset voisimme levittää ympärillemme muutakin kuin ominaistuoksuamme tai jopa vain haista pahalta, tarvitsemme apua. Niinpä parfymöörit valmistavat meille tuoksuja, joita tehdään hyödyntämällä usein kasvien eteerisiä öljyjä. Esimerkiksi sitruhedelmistä saadaan eteeristä öljyä kylmäpuristamalla kuoria, ja pihkoja voidaan yksinkertaisesti polttaa tai vain sekoittaa öljyyn.

Kukkien hyödyntäminen on sen sijaan vaikeampaa. Niistä tuotetaan eteerisiä öljyjä uuttamalla tai höyrytislamalla. Raaka-aineina käytetään esimerkiksi ruusun kukkien tuoreita terälehtiä tai pelargonin lehtiä ja varsia. Jotkut kukat, kuten jasmiini, eivät kuitenkaan luovuta tuoksuun helposti. Silloin eteerinen öljy irrotetaan liuotinuuttamalla, jonka jälkeen se muuttuu konkreetiksi ja lopulta tinktuuraksi. Kun sitä tislataan, saadaan aikaan absoluuttia eli absoluuttista kukkaöljyä.

Kielosta ja joistakin muista kukista ei saada lainkaan eteeristä öljyä, joten tuoksua on tyydyttävä jäljittelemään synteettisesti.

Tietokirjailija Ari Turunen toivoo, että hänen kirjansa auttaisi arvostamaan erilaisia tuoksuja sekä niihin liittyviä perinteitä ja kulttuureja.

ETEERISTEN ÖLJYJEN VALMISTUS on työlästä. Siksi se on myös kallista. Jotkut raaka-aineet ovat myös hyvin harvinaisia.

Yhtä maailman kalleinta, kilohinnaltaan kultaakin kalliimpaa tuoksuainetta tislataan trooppisesta, sieni-infektion vioittamasta agarpuun (*Aquilaria*) tuottamasta pihkasta. Turunen pääsi tuoksuttamaan sitä Borneon saarella Sarawakin sademetsässä.

– Paikallinen opas näytti agarpuuta, otti pienen puupalasen ja sytytti sen tuleen. Sieltä levisi uskomaton tuoksu.

Tuoksujen paikallistamisessa tarvitaan myös kekseliäisyyttä. Kasvista saatavan hyvän tuoksun lähde ei välttämättä ole se ilmeisin.

– Esimerkiksi kurjenmieikka eli orris. Tuoksua ei saadakaan sen kukasta vaan juurakosta, jota pitää kuivattaa useita vuosia ennen kuin se tislataan ja siitä tehdään abso-luuttia. Vasta sen jälkeen saadaan hyvää tuoksuainetta.

Kasvien tuoksuista voi myös paljastua uusia, yllättäviä ominaisuuksia, kun niiden olomuoto muuttuu. Mielenkiintoinen esimerkki on mustapippuri, kertoo Turunen. Tislatessa sen tuoksu muuttuu.

– Kun sitä nuuhkii eteerisenä öljynä, se on vallan erilaista. Tai on siinä kyllä pippuria, mutta minulle siitä tulee valtaisa kuulaan, kirkkaan, tuoreen metsän tuoksu.

KAIKISSA KULTTUUREISSA KÄYTETÄÄN tuoksuja. Turunen on kerännyt erilaisia, mieleenpainuvia tuoksukokemuksia ja -muistoja ympäri maailmaa.

Myös Suomesta löytyy hienoja tuoksuja kuten terva tai koivusauna.

Amalfissa Italiassa hän nautti sitruunapuiden alla salaisella reseptillä valmistettua sitruunapastaa. Omanissa hän huomasi, että olibaanisuitsukkeen tuoksu leijaili kaikkialla niin kaupoissa kuin paikallisten vaat-teissakin. Grassessa – maailman parfyymi-pääkaupungissa Etelä-Ranskassa – Turusen mukaan suorastaan palvottiin kukkia ja hyviä tuoksuja.

– Sinne haluan aina uudestaan. Sen tunnelma on niin julmetun ainutlaatuinen eikä ollenkaan kaupallinen.

Mutta myös Suomesta löytyy hienoja tuoksuja kuten terva tai koivusauna. Erityisen kiinnostavana Turunen pitää valkohankajäkälää, joka kasvaa yleisesti Etelä- ja Keski-Suomessa lehtipuiden rungoilla. Sen huna-jaisen makean ja voimakkaan metsäisen tuoksun voi hänen mukaansa aistia kuitenkin vasta kuivattuna.

PARFYMIEN SUUNNITTELIJAT ryhmittelevät erilaisia tuoksuja tuoksuperheiksi. Perinteisesti toisistaan erotetaan esimerkiksi kukkais- ja metsätuoksut sekä itämaiset ja merelliset tuoksut. Jaottelu perustuu kuitenkin aina parfymöörin omaan tulkintaan eikä luonnontieteeseen, Turunen sanoo.

Turunen on kehittänyt jaottelusta oman näkemyksensä. Hän jakaa kirjassaan tuoksut kolmeen ryhmään: saarten, metsien ja paratiisiin tuoksut. Hän suhtautuu tuoksuperheisiinsä yleismaailmallisesti eikä anna esimerkiksi raaka-aineiden maantieteellisen alkuperän rajoittaa mielikuvitustaan. Kaikista maailman eri kolkista lähtöisin olevat tuoksut voivat kuulua samaan perheeseen.

JOULU ON OIKEA tuoksujen juhla. Hyasintin tuulahdus tulee vastaan tavan takaa, ja viimeistään joulukuusi tai sen oksista sidottu kranssi tuo juhlan tunnun. Myös glögissä ja leivonnaisissa tuoksuvat, mutta myös maistuvat alun perin itämaiset mausteet, kuten kaneli ja kardemumma.

– Joulukertoo hyvin paljon makujen ja tuoksuaineiden historiasta ja siitä, miten niitä on aikoinaan arvostettu yli kaiken.

Lähteet: Ari Turusen haastattelu sekä kirja Tuoksujen Atlas (Aula & Co, 2021)

Kukkia myös miehille

Paratiisin tuoksuihin kuuluu paljon erilaisia kukkia ja mausteita. Ari Turunen ei koe kukkaistuoksuja naisellisina vaan ne sopivat hänestä yhtä lailla miehille. Esimerkiksi pelargonissa on miesten parfyymeihin hyvin sopivaa aromaattisuutta ja mausteisuutta.

PARATIISIN TUOKSUT

Vasemmalla tummanvihreälehtinen *Osmanthus fragrans*, jonka vieressä orvokki (*Viola*) ja pienessä pullossa sichuanipippuria. Tarjoiluastialla tuoksupelargonin (*Pelargonium × fragrans*), suklaapelargonin (*P. quersifolium*) ja piparminttupe-largonin (*P. tomentosum*) lehtiä sekä kanelin kuorta. Metallipullossa palsamipelargoni (*P. Tuoksupelargoni*-Ryhmä 'Graveolens') ja vihreässä lasipullossa austinruusu (*Rosa 'Princess Alexandra of Kent'*).